

NATURMORT CHIZISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Namangan davlat pedagogika instituti
Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi yo‘nalishi
STSM-AU-22-guruh talabasi
Abdujabborova Nazokat
abdujabborovahazokat@gmail.com

Naturmort tasviriy san’atning muhim janrlaridan biri bo‘lib, u jonsiz predmetlar — mevalar, gullar, idish-tovoqlar, kitoblar, maishiy buyumlar va boshqa narsalarni ma’lum kompozitsion tartibda tasvirlashga asoslanadi. Ushbu janr rassomdan nafaqat texnik mahorat, balki chuqur kuzatuvchanlik, shakl, rang va yorug‘likni ilmiy asosda tushunishni ham talab etadi. Naturmort chizish jarayonini ilmiy yondashuv orqali tahlil qilish, uning estetik va nazariy asoslarini ochib berish, rassomlik amaliyotini yanada mukammallashtirishga xizmat qiladi.

Naturmort janrining mohiyati va ahamiyati

Naturmort (fransuzcha “nature morte” — “jonsiz tabiat”) san’at tarixida alohida o‘rin tutadi. U inson hayoti bilan bog‘liq predmetlar orqali ma’naviy, falsafiy va estetik g‘oyalarni ifodalash imkonini beradi. Ilmiy nuqtai nazardan qaraganda, naturmort — bu vizual idrok, fazoviy tasavvur va rang psixologiyasining uyg‘unlashgan ifodasidir.

Naturmort chizish rassomni quyidagi ko‘nikmalar bilan boyitadi:

- kuzatuvchanlik va tafsilotlarga e’tibor
- fazoviy tafakkur
- ranglarni tahlil qilish va uyg‘unlashtirish
- yorug‘lik va soya qonuniyatlarini tushunish

Kompozitsiya: ilmiy va estetik asos

Naturmort chizishda kompozitsiya markaziy o‘rin tutadi. Kompozitsiya — bu predmetlarning rasm tekisligida maqsadga muvofiq joylashtirilishi. Ilmiy yondashuvda kompozitsiya quyidagi omillarga asoslanadi:

1. Muvozanat (balans)

Predmetlar rasmda og‘irlik markaziga nisbatan muvozanatli joylashishi kerak. Bu fizikadagi og‘irlik markazi tushunchasi bilan bog‘liq.

2. Ritm va takrorlanish

Predmetlarning shakli yoki rangidagi takrorlanish ko‘zga yoqimli ritm hosil qiladi. Bu psixologik idrok qonunlariga asoslanadi.

3. Dominanta (asosiy markaz)

Har bir naturmortda diqqat markazi bo‘lishi kerak. Bu predmet odatda kattaroq, yorqinroq yoki markazga yaqin joylashadi.

4. Perspektiva va fazoviylik

Predmetlar orasidagi masofa, ularning o‘lchami va joylashuvi fazoviy chuqurlikni yaratadi. Bu geometrik perspektiva qonunlariga asoslanadi.

Yorug‘lik va soya: fizik asoslar

Naturmortda yorug‘lik va soya tasviri realizmning asosiy omillaridan biridir. Yorug‘likning predmetga tushishi fizik qonunlarga bo‘ysunadi:

- **To‘g‘ri tushuvchi yorug‘lik** — predmetning eng yorqin qismi
- **Yarim soya (penumbra)** — yorug‘lik va soya o‘rtasidagi o‘tish zonasi
- **Tushuvchi soya** — predmetning sirtga tushgan soyasi
- **Refleks** — boshqa predmetlardan qaytgan nur

Ilmiy jihatdan bu hodisalar optika qonunlari bilan izohlanadi. Rassom bu qonuniyatlarni chuqur tushunsa, rasm yanada realistik chiqadi.

Rang nazariyasi va naturmort

Rang — naturmortning eng muhim ifoda vositalaridan biridir. Ranglar ilmiy jihatdan quyidagicha tasniflanadi:

- asosiy ranglar (qizil, ko‘k, sariq)
- ikkilamchi ranglar (yashil, to‘q sariq, binafsha)
- iliq va sovuq ranglar

Ranglar o‘zaro kontrast va uyg‘unlik hosil qiladi. Masalan:

- komplementar kontrast (qarama-qarshi ranglar)
- tonal kontrast (yorqin va to‘q ranglar)

Rang psixologiyasi ham muhim rol o‘ynaydi. Masalan, qizil rang energiya va harakatni, ko‘k rang esa sokinlikni ifodalaydi.

Shakl va hajmni tasvirlash

Naturmortdagi predmetlar uch o‘lchamli shaklga ega. Ularni ikki o‘lchamli yuzada tasvirlash uchun quyidagi usullar qo‘llaniladi:

- yorug‘lik va soya orqali hajm berish
- perspektiva yordamida chuqurlik yaratish
- kontur va plastika orqali shaklni aniqlashtirish

Geometrik shakllar (kub, shar, silindr) naturmortni o‘rganishda asos bo‘lib xizmat qiladi. Har bir murakkab predmet aslida oddiy geometrik shakllarning kombinatsiyasidan iborat.

Material va faktura

Naturmortda turli materiallar — shisha, metall, mato, yog‘och — tasvirlanadi. Har bir material o‘ziga xos fakturaga ega:

- shisha — shaffoflik va aks ettirish
- metall — yaltirash va keskin reflekslar
- mato — yumshoqlik va bukilishlar
- mevalar — silliq yoki g‘adir-budur yuzalar

Ilmiy yondashuvda bu fakturalar yorug‘likning turli sirlarda aks etishi bilan izohlanadi.

Kuzatuvchanlik va analitik tafakkur

Naturmort chizishda rassom predmetni nafaqat ko‘radi, balki tahlil qiladi. Bu jarayon quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- predmetning tuzilishini o‘rganish
- rang o‘zgarishlarini kuzatish
- yorug‘lik manbasini aniqlash
- umumiydan xususiyga o‘tish

Bu yondashuv ilmiy metodologiyaga o‘xshash: kuzatish, tahlil qilish va xulosa chiqarish.

Naturmort va estetik ifoda

Naturmort faqat texnik mashq emas, balki estetik ifoda vositasidir. Rassom predmetlar orqali ma’lum kayfiyat yaratadi:

- sokinlik (yumshoq ranglar, oddiy kompozitsiya)
- dramatism (keskin kontrastlar)
- boylik va hashamat (murakkab kompozitsiya, yorqin ranglar)

Bu esa san’atning falsafiy va emotsional tomonini ochib beradi.

Naturmort chizish — bu san’at va ilmning uyg‘unlashgan shaklidir. Unda fizika (yorug‘lik), matematika (perspektiva), psixologiya (rang idroki) va estetika birlashadi. Rassom naturmort orqali nafaqat predmetlarni tasvirleydi, balki ularning mohiyatini, muhitini va inson bilan bog‘liqligini ochib beradi.

Ilmiy yondashuv naturmortni chuqurroq tushunishga yordam beradi va rassomlik mahoratini yangi bosqichga olib chiqadi. Shu sababli naturmort chizish tasviriy san’at ta’limida muhim o‘rin tutadi va ijodkorning kasbiy rivojlanishida asosiy bosqichlardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdirasilov, S. *Tasviriy san’at asoslari*. Toshkent, O‘qituvchi nashriyoti, 2005.
2. Hasanov, R. *Rangtasvir asoslari*. Toshkent, 2010.
3. Rahmonov, Q. *Qalamtasvir*. Toshkent, 2008.
4. Волков, Н. Н. *Цвет в живописи*. Москва, Искусство, 1985.
5. Беда, Г. В. *Основы изобразительной грамоты*. Москва, Просвещение, 1989.
6. Ростовцев, Н. Н. *Академический рисунок*. Москва, 2001.
7. Ganiev, A., Ahmedov, D. S. U., Boltaboyev, A. K. U., & Turamov, M. R. U. (2026, February). Cognitive load theory and AI integration: Optimizing educational technology for enhanced learning outcomes. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 3393, No. 1, p. 060053). AIP Publishing LLC.
8. Inamova, Zarnigor Zafar-qizi, and Shirinoy Tursunali-qizi Ismatullayeva. "DEVELOPING ENGINEERING DESIGN SKILLS IN STUDENTS." *Altum International Conference Platform*. No. 1. 2026.

9. Hasanboy o'g'li, B. A. Methods Of Using Modern Technologies Of Teaching In Primary Schools. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(12), 960-963.
10. Boltaboyev, A. X. (2025). Umumta'lim maktablarining boshlang 'ich sinf o 'quvchilarini tasviriy san'atga o 'rgatishning maqsadi va mazmuni. *Namangan Davlat Pedagogika Instituti: Ta'lim va Taraqqiyot ilmiy-uslubiy jurnali*, 6, 50-55.
11. Boltaboyev, A. X., & Xaydarova, M. K. (2026). Kompyuter dizayn orqali maktab o 'quvchilarining estetik tafakkurini rivojlantirish. *Zamonaviy san'at va gumanitar fanlar bo 'yicha Yevropa sharhi*, 2(1), 42-44.
12. Boltaboyev, A. X. (2026). *Academic Research in Modern Science. International Scientific-Online Conference*, 3 (8), 140–146.
13. Boltaboev, A. K., & Abdirasilov, S. F. (2023). METHODOLOGICAL BASIS OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL COMPETENCE IN STUDENTS BY MAKING PENCIL DRAWINGS AND DRAFTS. *Экономика и социум*, (3-2 (106)), 57-60.
14. Boltaboyev, A. (2023, December). BO 'LAJAK O 'QITUVCHINING KASBIY-PEDAGOGIK IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISH SHART-SHAROITLARI. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE on the topic: "Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and solutions"* (Vol. 1, No. 01).
15. Babur, N., Muazzam, N., & Shahrizoda, A. (2024). THE UNIQUENESS OF WORKING WITH GEOMETRIC OBJECTS IN PENCIL DRAWING CLASSES. *Western European Journal of Linguistics and Education*, 2(2), 62-66.
16. Бобур, А. Ў. Н. (2022). Тасвирий санъат асарларини яратишда композиция қонунларининг илмий асосларидан фойдаланиш. *Science and Education*, 3(2), 1087-1095.
17. O'G'Li, B. A. A. (2024). Talabalarning figurali kompozitsiya ishlashda naturadan qarab ishlashning ahamiyati. *Science and Education*, 5(12), 229-232.
18. O'G'Li, B. A. A., Lutfullayeva, S. N. Q., & Olimjonova, O. J. Q. (2024). Rangtasvirda kompozitsiya ishlashning qonun-qoidalari, uslublarini o 'rganishning nazariy va amaliy asoslari. *Science and Education*, 5(12), 214-218.
19. Nabiye, B. (2022). Natyurmort kompozitsiyasini tuzish va tasvirlashda bosqichlar asosida ishlashning ahamiyati. *Academic research in educational sciences*, 3(12), 334-338.
20. Oktyabrov, M. A. O. G. L., & Abdug'Ani-O'G'Li, B. (2026). Chizmachilik darslarida tutashmalarni formulaviy va vizualmnemonik yondashuv asosida o 'rgatish metodikasi. *Science and Education*, 7(2), 409-416.
21. Ro'zimamatova, S. I. Q. (2026, March). MODERN COMPOSITIONAL AND COLOR SOLUTIONS IN CREATING STILL LIFE COMPOSITIONS IN WATERCOLOR. In *Altum International Conference Platform* (No. 2, pp. 4-9).
22. Abdug'Ani-O'G'Li, B. (2026). Innovative methods for revealing students' individual abilities in painting classes. *Science and Education*, 7(3), 349-353.
23. Komoldinov, S., & Sattarov, F. (2024). Ijodiy asar yaratish bo 'yicha metodik tavsiyalar. *Scientific-theoretical journal of International education research*, 2(1), 42-46.
24. Sattarov, F. (2024). SCIENTIFIC-THEORETICAL FOUNDATIONS OF LEARNING THE RULES OF COMPOSITION AND DEPICTION IN PAINTING. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(10), 379-382.

25. Sattarov, F. I. (2024). Techniques and Methods of Creating Fine Art Works. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education*, 2(3), 269-271.
26. Sattarov, F. I., & Rahimjonova, N. B. Q. (2026, February). THE PROCESS OF WORKING ON COMPOSITION IN PAINTING LESSONS. In *Altum International Conference Platform* (No. 1, pp. 17-20).
27. Sattarov, F. I., & Usmanova, X. N. Q. (2026). Teaching the subject of composition in specialized art schools. *Science and Education*, 7(2), 386-389.
28. Sattarov, F. I., & Lutfullayeva, S. N. Q. (2026). The influence of interactive methods on the development of compositional thinking in painting lessons. *Science and Education*, 7(2), 356-360.
29. Islomovich, S. F. QALAMTASVIR MASHG „ULOTLARIDA TALABALARNI KOMPOZISIYA OID BILIM VA MALAKALARINI RIVOJLANTIRISH.
30. Tadjibayev, A. B., & Abdurashidova, U. D. Q. (2026, January). THE PRACTICAL SIGNIFICANCE OF TEACHING TECHNICAL DRAWING AND GEOGRAPHY ON AN INTEGRATIVE BASIS. In *Claritas Conference Platform* (No. 1, pp. 64-68).
31. Tokhtaeva, Z., Salomov, B., Tadjibaev, A., Urinov, S., Chulieva, G., & Tueva, E. (2025, September). Optical systems in UAVs for sustainable development of precision agriculture. In *Optical and Computational Technologies for Measurements and Industrial Applications (OptiComp 2025)* (Vol. 13803, pp. 82-90). SPIE.
32. Tadjibayev, A. (2025). YAGONA GRAFIKAVIY TEXNOLOGIYANI AMALIYOTGA JORIY ETISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI. *Universal xalqaro ilmiy jurnal*, 2(4.3), 291-295.
33. Tadjibaev, A. B. (2014). The role of subject teachers in providing a unified graphics mode. *The Advanced Science. Open access journal.–United State*, (9-2014), 43-45.
34. ugli Dominjonov, K. F. (2026). THE HARMONY OF FOLK APPLIED ART AND CONTEMPORARY ART IN POTTERY WORKS. *European Review of Contemporary Arts and Humanities*, 2(1), 32-35.
35. Faxriddin o‘g‘li, D. K. (2026). O‘ZBEKISTON KULOCHILIGIDA TARIXIY SHAXSLAR TALQININING BADIY TAHLILI. *SHOKH LIBRARY*, 1(1).
36. Dominjonov, K. F. U. (2026, January).
37. Dominjonov, K. F. O. G. L., & Ulug‘Bek-O‘G‘Li, K. (2026). Kulolchilikda yangi materiallar va texnologiyalarning qo‘llanilishi. *Science and Education*, 7(2), 87-92.